

Спадщина

як не залишитися без права на обов'язкову частку

Нерідко трапляються ситуації, коли член сім'ї складає заповіт і «забуває» внести туди декого з рідні або свідомо вирішує не включати їх у групу спадкоємців. Проте далеко не завжди таке рішення є правомірним і відповідає чинному законодавству. Тоді й виникають питання: як отримати обов'язкову частку у спадщині, яким є розмір обов'язкової частки у спадщині за наявності заповіту?

При детальному розгляді питання варто підкреслити, що згідно з чинним Цивільним кодексом України (ЦКУ), деякі члени сімейства мають право на обов'язкову частку у спадщині.

Спадкоємцями, які мають право на обов'язкову частку, виступають:

- діти спадкодавця, які не досягли 18 років;
- діти спадкодавця старше 18 років за умови їхньої непрацездатності;
- чоловік (дружина) і батько з матір'ю спадкодавця, які втратили спроможність працювати.

Наведений вище перелік осіб є всеосяжним і повним.

Відносно обсягу обов'язкової частки вищевказаних категорій сімейства в спадщині в Україні. Обов'язкова частка в спадщині при заповіті складає одну другу частини, яка належить кожному з них у разі спадкування за законом (в такому випадку власність спадкодавця ділиться між спадкоємцями в рівних частинах в межах спадкової черги).

При цьому в розмір обов'язкової частки в спадщині входять:

- речі домашнього побуту;
- відказ, зафіксований на користь родича, який має право на обов'язкову частку;

- права власності, що належать спадкодавцеві і які переходять спадкоємцям (також права на заощадження в фінансовій установі, за якими спадкодавцем було зроблено розпорядження на випадкове відкриття спадщини).

Водночас, за умови наявності вашої згоди, ваша частка у спадщині може визначатися з майна, не охопленого заповітом. За відсутності згоди ця частка буде вираховуватися з усього складу спадщини.

Також можлива ситуація встановлення в заповіті спадкодавцем, з будь-якого приводу, обмежень частини спадщини (щодо деяких спадкоємців). У такому випадку діє законодавче положення, згідно з яким такі дії можливі лише відносно частки, що перевищує обов'язкову частину спадщини.

Як отримати обов'язкову частку у спадщині

По-перше, важливо пам'ятати, що спадщина, відповідно до Цивільного кодексу України, належить спадкоємцеві з моменту смерті або оголошення загиблیم спадкодавця (цей момент прийнято називати моментом відкриття спадщини) без прив'язки до часу прийняття спадщини.

Крім того, якщо ви весь час жили разом зі спадкодавцем, то вас можна за законом вважати особою, яка прийняла спадщину, якщо протягом шести місяців ви не заявили про відмову від такої.

Якщо ви проживаєте окремо від спадкодавця, маєте подати нотаріусу або уповноваженій посадовій особі вашого органу місцевого самоврядування (за умови проживання в сільській місцевості, де немає нотаріуса) заяву про прийняття спадщини.

Відповідно до судової практики, ви будете рахуватися такою особою, яка не прийняла спадщину, якщо ви, маючи право на обов'язкову частку і не проживаючи разом із родичем на день відкриття спадщини, не подали таку заяву.

Також передбачені правові механізми, згідно з якими особи, яким не виповнилося 18 років, недієздатні особи, а також особи з обмеженою цивільною дієздатністю, навіть проживаючи окремо від спадкодавця, вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо вони за згодою батьків/усиновителів/піклувальника і органу опіки та піклування не відмовилися від спадщини.

Зменшення обов'язкової частки у спадщині

Як і в будь-якій справі, що стосується отримання майна, можливі суперечки між зацікавленими у спадщині особами. Відповідно, у ваших опонентів буде мета – зменшити обсяг обов'язкової частки і/або визнати вас таким, який втратив право на обов'язкову частку спадщини. Хто має право на обов'язкову частку в спадщині та її розмір буде в такому випадку вирішувати суд.

Причинами зменшення судом розміру обов'язкової частки у спадщині прийнято вважати погані взаємини між вами і померлим, а також інші істотні обставини. В

такому випадку в ході судового розгляду встановлюються й аналізуються нюанси взаємодій, що мали місце бути між померлим і вами. Наприклад, на розмір вашої спадщини може дуже негативно вплинути ухилення від підтримки померлого, якщо в результаті старості, інших факторів він був у безпорадному стані і не міг самотійно про себе подбати.

Причини, за яких вашу обов'язкову частку у спадщині можуть зменшити:

- ненадання вами допомоги спадкодавцеві, незважаючи на потребу останнього в цьому;
- негативне поводження з ним;
- відсутність належного догляду;
- завідомо неправдиві показання в суді щодо спадкодавця;
- звинувачення спадкоємця у скоєнні тяжкого злочину відносно спадкодавця;
- неповідомлення про те, що готується замах на життя спадкодавця;
- не надання спадкодавцеві допомоги, коли той знаходився у екстремній, небезпечній для життя ситуації;
- аморальна поведінка по відношенню до померлого, а також інших спадкоємців;
- виділення вам частини власності ще за життя спадкодавця.

Якщо подібні факти будуть встановлені судом, розмір успадкованого вами майна може бути зменшений. Але важливо розуміти одну особливість у таких випадках. Вас не мають права повністю позбавити частки у спадщині, оскільки такою є санкція (спосіб захисту прав інших спадкоємців).

Окремо варто згадати виконавця заповіту, якщо такий передбачений. Відповідно до статті 1286 ЦКУ, заповідач уповноважений доручити юридичній особі або повнолітній дієздатній особі (так званому виконавцю заповіту) виконання заповіту. При цьому, згідно зі статтею 1290 ЦКУ, Виконавець заповіту зобов'язаний забезпечити отримання обов'язкової частки в спадщині особами, які мають право на неї.

Що робити в разі прийняття спадщини іншими родичами/зацікавленими особами? *Тут можна діяти двома способами:*

1. Спосіб перший: перерозподіл спадщини.

Якщо після завершення розподілу між родичами майна і водночас при ситуації спливу строку для його прийняття майно отримали інші спадкоємці, воно підлягає поділу між ними.

Відповідно, якщо ви у вищезгаданій ситуації залишитеся без майна, то будете уповноважені вимагати передати вам в натурі частину спадщини або відшкодувати у вигляді грошової виплати.

Примітка: можлива ситуація, за якої ви пропустили строк для прийняття

спадщини, і описане в ній майно перейшло до територіальної громади і збереглося. За таких умов ви маєте право вимагати передати майно в натурі. У разі ж відчуження такого майна територіальною громадою вам надається грошова компенсація.

2. Спосіб другий: ануляція (визнання недійсним) свідоцтва про право на спадщину.

Діючи у такий спосіб, ви маєте можливість визнати таке свідоцтво інших родичів недійсним. Згідно з положеннями Цивільного кодексу, вищезгадане свідоцтво визнається недійсним за рішенням суду – за умови, що буде встановлено відсутність у особи, якій воно видане, права на спадкування, а також в інших випадках, встановлених законом. Тобто, позбавлення вас права на спадщину за умови, що вам покладена обов'язкова частка, буде саме таким випадком.

Звертаємо увагу, що цей буклет носить рекомендаційний характер, і вирішення окремих ситуацій потребує консультації зі спеціалістом.

Буклет розроблений в рамках проекту «Розбудова сталої системи доступу до правосуддя та безоплатної правової допомоги в Узинській об'єднаній громаді», що реалізовується за фінансової підтримки Міжнародного Фонду «Відродження».

Буклет містить правову інформацію, актуальну станом на вересень 2021 року

